

Joffre: l'heroi del Marne i Nou Barris

Miquel-Antoni Román i Pérez

El febrer de 1939, enguany fa 75 anys, les tropes del General Franco ocupaven la nostra ciutat, Barcelona. L'acabament de la guerra amb la victòria del bàndol feixista i "nacional" (espanyol) va donar lloc a més repressió i una llarga dictadura. Pocs anys després, l'Ajuntament franquista modificava el nom d'una via de Nou Barris, el passeig del Mariscal Joffre, i la rebatejava com a avinguda Borbó. Qui era el general Joffre i per què era tant incòmode al nou regim? Això és el que mirarem d'explicar.

Qui era el Mariscal Joffre?

Josep Joffre i Plas (1852-1931) fou un important militar, mariscal de França, anomenat popularment "*Pare Joffre*". Va ser protagonista de la Primera Guerra Mundial que es va iniciar enguany fa 100 anys.

Josep Joffre era nascut al municipi de Ribesaltes (Rosselló), a la Catalunya Nord, i per tant catalanoparlant. Era fill de Gilles Joffre i Vidal, i de la seva dona Catherine Plans i Mercader, una família d'artesans i viticultors. Va estudiar a l'École Polytechnique i tria la carrera d'enginyer. Serveix a ultramar i participa en la conquesta de Tonquin (1884-1887), entra a Tombouctou el 1893 i rep les estrelles de general a Madagascar. El 1911 ja era Cap d'Estat Major General. A causa de la renúncia de Joseph Gallieni (1849-1916) i, tot i no haver dirigit mai cap gran exèrcit, fou nomenat comandat en cap de l'exèrcit francès.

Com a màxima autoritat militar, Joffre va adaptar el Pla XVII de Ferdinand Foch (1851-1929). Tot i això, ni el Pla XVII ni el seu antecessor, més defensiu, preveia que els alemanys atacarien França, tot travessant Bèlgica. Les idees prèvies de l'Estat Major francès van ser inútils davant del Pla Schlieffen alemany, ideat per Alfred Graf von Schlieffen (1833-1913). El Pla preveia una ràpida i definitiva ofensiva sobre França per la seva frontera pitjor defensada, la de Bèlgica. Per Alemanya era necessari, primer, vèncer a França. D'aquesta manera tindrien llibertat d'acció per lluitar després contra Rússia.

Val a dir que el projecte de Alfred Graf va ser modificat per Von Moltke i no es van destinar tants recursos al front occidental com requeria el Pla inicial.

Davant la davallada, Joffre intenta salvar la situació amb una retirada i un contraatac que dona lloc a la Primera Batalla del Marne (5 i 12 de setembre de 1914). "El Miracle del Marne" fou una batalla decisiva. Aconsegueix salvar París i fer enrere als alemanys. Així doncs, en no aconseguir la derrota de França, el Pla Schlieffen també fracassa. Els Alemanys i Àustria es veuen abocats a una guerra de desgast en dos fronts (occidental i oriental) que no podran guanyar.

La línia de front que va sortir d'aquesta batalla es va estabilitzar i va canviar poc al llarg de la resta de la guerra. De la guerra de moviment es va arribar a una de nova, la de trinxera. El conflicte armat es va convertir en llarg, feixuc i dolorós en pèrdues humanes.

En Joffre n'hauria de pagar les conseqüències. Les enormes pèrdues humanes en les batalles de Verdun i Somme culminaren amb la seva substitució per Robert Nivelle (1856-1924) al capdavant de l'exèrcit francès (13 de desembre de 1916). Tot i això el prestigi i popularitat de Joffre era molt gran. Fou la primera persona en rebre el títol de mariscal de França durant la III República i fou nomenat el cap de la missió militar francesa als Estats Units el 1917. L'any 1918 fou el cap del Consell Suprem de la Guerra. El 14 de febrer del 1918 fou nomenat membre de l'Acadèmia Francesa i en acabar el conflicte es va retirar. Però tot això, només, no explica perquè tenia una avinguda a Nou Barris, ni perquè l'Ajuntament franquista li va treure.

La Guerra Mundial i Catalunya

L'Estat espanyol a inicis del segle XX no tenia cap rellevància internacional. La Constitució espanyola de 1812 (anomenada també de "La Pepa" o La Constitució de Càdis), anomena els diferents "territoris espanyols" que s'estenien per Europa, Àfrica, Amèrica i Àsia. Cent anys després la major part d'aquest territoris han assolit la seva independència. Cap potència europea considerava necessari ni convenient tenir acords de defensa mútua amb l'Estat espanyol, i per tant restarà neutral a la Primera Guerra Mundial.

Mentre els partits espanyols de dretes no amagaven la seva preferència pel bàndol alemany. Els principals partits polítics catalans van esdevenir clarament partidaris dels aliats, que a parer seu lluitaven per la llibertat del món. A Catalunya venien aires nous i el 6 d'abril de 1914, va ser inaugurada solemnement la Mancomunitat de Catalunya al Palau de la Generalitat, tot començant una nova etapa per a la vida política contemporània catalana.

L'11 de setembre de 1914 feia justament 200 anys de la caiguda de Barcelona en mans de les tropes de Felip V i, per tant de la fi de la llibertat política i nacional de Catalunya. I en aquell precís moment, en el bicentenari, un català del nord, en Joffre, comandava amb èxit les forces aliades i aconseguia aturar l'ofensiva alemanya.

Un Català d'Al Arme
J. Joffre

Després de les males notícies de derrota rere derrota, el "Miracle del Marne" fa esclatar a Catalunya l'eufòria aliadòfila. Les esquerres catalanes, els nacionalistes i els independentistes, van adreçar manifestos, suports i felicitacions a la causa francesa en general, i a Joffre en particular. Tot plegat esperonats per la possibilitat que l'Europa que sorgís de la guerra fos del tot diferent, un continent de democràcies republicanes i nacions lliures. El republicanisme abraça la causa aliada i això és fidelment traslladat a la premsa. "L'Esquella" i "La Campana" són totalment francòfiles. Diaris republicans com "El Poble Català", "El Diluvio" i el "El Progreso" també. I "La Publicidad" es converteix en el portaveu de l'aliadòfila.

La possibilitat que l'Europa, després del conflicte, fos radicalment diferent ens pot semblar remota. Però no ho era tant. No podem oblidar que Thomas Woodrow Wilson (1856-1924), president dels EUA, el gener del 1918 (la guerra va acabar al novembre), va fer públic un programa de 14 punts "Els catorze punts de Wilson", que inclou la defensa del dret a l'autodeterminació nacional. Tot i que això pot semblar una mera declaració d'intencions, el fet és que després del conflicte van aparèixer molts nous estats a Europa: Finlàndia, Estònia, Letònia, Lituània, Polònia, Hongria, Txecoslovàquia, Àustria, Iugoslàvia i Albània. Les esperances, al respecte de Catalunya, no es van fer realitat, però la voluntat política, que venia de lluny, veia en el suport a la causa aliada una manera de aconseguir el recolzament internacional a la causa

catalana, de la mateixa manera que molts republicans van lluitar a la II Guerra Mundial convençuts que el final de la victòria aliada significaria la caiguda de la dictadura franquista. Hi va haver un bon nombre de voluntaris catalans a l'Exèrcit francès. Segons les fonts entre 5000 i 12000 homes. A Barcelona el 1916 es va constituir un Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans, que va publicar el periòdic "La Trinxera Catalana". Es va provar d'organitzar una unitat militar catalana, però les autoritats franceses no ho van permetre. Tot i que els voluntaris lluitaven amb la bandera de França, en ocasions feien servir les quatre barres. Es conserven al Casal Català de Perpinyà, a l'Hotel de Ville de Verdun i al Museu de l'Exèrcit a l'Hotel dels Invàlids.

Joffre a Barcelona

El 12 d'octubre del 1919 a Perpinyà va tenir lloc un homenatge de fraternitat catalana al General Joffre amb la presència del president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch (1869-1956) que aprofità per convidar oficialment al Mariscal a visitar Barcelona. La visita tindria lloc pels Jocs Florals, que tenien lloc el primer diumenge de maig.

A priori, una visita a Barcelona per presidir els Jocs Florals no hauria de significar cap maldecap. Però no fou així. El sistema polític de la Restauració trontollava: juntes de defensa militar, vagues, pistolisme... El moviment catalanista reclamava l'autonomia per a Catalunya i qualsevol esdeveniment més o menys catalanista o reivindicatiu era titllat de greu ofensa a la Pàtria (espanyola). La visita era, doncs, una gran notícia per republicans i catalanistes, des de "La Publicidad" fins a "La Veu de Catalunya".

El Govern espanyol no compartia en cap cas aquesta alegria per la visita del Mariscal nordcatalà. La monarquia espanyola, per no enutjar a França, no s'oposà. Però va fer que el Mariscal Joffre anés primer a Madrid a entrevistar-se amb Alfons XIII, després anà a Barcelona sempre vigilat per dos coronels de l'exèrcit espanyol que li havien designat com a ajudants.

L'arribada de Joffre a Barcelona, l'1 de maig de 1920, va ser apoteòsica. Fou rebut al baixador del Passeig de Gràcia per les màximes autoritats civils i militars. Ovacions, flors, banderes, crits, cants de la Marsellesa...

Però no tot foren flors i violes, ja que també hi van haver incidents. Un grup de catalanistes volia oferir una senyera catalana a Joffre i van ser dissolts a cops de sabre per la policia (que també va dissoldre un grup espanyolista que protestava per la presència del militar nordcatalà). Joffre va visitar el Govern Civil, l'Audiència i l'Ajuntament. Mentrestant, els catalanistes es tornaven a concentrar a les Rambles on foren dispersats un altre cop per la policia. A la tarda, tingué lloc la recepció a la Generalitat, també amb incidents.

El dia 2 va tenir lloc la festa dels Jocs Florals, sota la presidència del Mariscal Joffre, que entrà a la sala atapeïda acompanyat d'Àngel Guimerà (1845-1924). L'esposa de Joffre fou escollida Reina de la festa, i van fer guàrdia d'honor voluntaris catalans de la Guerra. A la cloenda, Guimerà resumia en el seu discurs part del transfons polític de la jornada: "No acabem de veure com es desfan els pobles cansats de vida mentidera, mal cosits i mal apedaçats per la força de les espases?". Els Jocs Florals també van acabar amb incidents davant els crits d'alguns assistents de "Visca Catalunya lliure". La festa donà lloc a enfrontaments amb la força pública, i a l'endemà la premsa fou censurada. Joffre va atorgar la Legió d'Honor al President de la Mancomunitat, al director de la Publicitat i el 6 de maig, acompanyats d'Àngel Guimerà, el matrimoni Joffre va marxar. Va ser aleshores, quan es van trencar les relacions entre les institucions catalanes i el govern, es va modificar l'agenda de la visita del Mariscal, i es van suspendre actes oficials.

Joffre a Nou Barris

Tres anys després, el 1923, s'instaurà (amb el suport del rei Alfons XIII -1886-1941) un règim polític autoritari, la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1870-1930) que duraria fins el 1930. A més de liquidar la Mancomunitat de Catalunya, durant la dictadura de Primo de Rivera es van eliminar sistemàticament tots els símbols públics del catalanisme. La malaltissa persecució el duu l'any 1928 a fer enderrocar les Quatre Columnes de Montjuïc, de Puig i Cadafalch, aixecades l'any 1919, i destinades a convertir-se en un dels símbols del catalanisme. L'objectiu era que el catalanisme no tingués el ressò que li podia donar l'Exposició Internacional de 1929. Per agrair l'assistència dels reis a la inauguració de l'Exposició Internacional, l'Ajuntament de la dictadura va decidir el 1929 donar nom monàrquic a dos carrers, l'Avinguda Infanta Carlota i l'Avinguda Borbó. Com Avinguda Borbó es va rebatejar el camí de Sant Iscle, entre el Passeig Maragall i Fabra i Puig. El camí de Sant Iscle, també anomenat Romanet per Joan Clapés a les "Fulles Històriques de Sant Andreu del Palomar" passava per can Peguera i can Masdèu per enfilar-se a Collserola.

El 1930, desautoritzat pels alts càrrecs militars i pel rei, Primo de Rivera presentà la seva dimissió el 1930 i s'exilià a París, on morí poc després. De la dictadura de Primo de Rivera es passà a la "dictablanda" del general Berenguer y Fusté (1873-1953). En aquest context, el 3 de gener de 1931, Josep Joffre moria a París.

El 4 febrer de 1931 (encara no s'havien fet les eleccions municipals i la Casa Gran encara era sota la

presidència del Comte Güell) el regidor d'Acció Catalana Martí Esteve va presentar a la Comissió Municipal Permanent de l'Ajuntament de Barcelona una proposta molt elaborada de canvis de nom (per exemple, canviar el nom de l'avinguda del General Primo de Rivera pel d'avinguda Gaudí). A aquesta proposta de canvis de nom es van sumar els regidors Manel Santamaria i Josep Cararach amb algunes propostes d'esmenes. La proposta inicial planteja que el carrer de Sant Quintí, antigament anomenat de Catalunya, es denomini Mariscal Joffre, per evitar la coincidència amb la plaça i rambla més importants de la ciutat. Però, una de les esmenes acceptades va fer que fos l'avinguda Borbó la que rebés el nom de militar nordcatalà. En Berenguer encara era el dictador vigent, no dimití fins el 18 de febrer i faltaven pocs mesos per a què les eleccions municipals del 1931, a manera de eleccions plebiscitàries, fessin caure la monarquia. Tot i això, l'Ajuntament de Barcelona ja decidia treure el nom de Primo de Rivera i de Borbó dels seus carrers. I en el cas del carrer ubicat en el territori del que ara és Nou Barris es triava el nom d'un personatge mort recentment, de reconegut prestigi internacional, i clarament lligat a les demandes del catalanisme històric: el Mariscal Joffre. Tota una declaració d'intencions.

El franquisme torna els Borbó

El 7 de juliol de 1942 durant la segona guerra mundial, l'Ajuntament franquista va decidir canviar molts noms de carrers de la ciutat de Barcelona i entre d'altres treure el nom de Mariscal Joffre i tornar a recuperar el nom que la dictadura de Primo de Rivera va posar: avinguda de Borbó.

D'aquesta manera treien del nomenclàtor de Barcelona un nom incòmode per la seva condició de símbol del catalanisme i de cap militar de les tropes aliades en la primera guerra mundial. No hem d'oblidar que Joffre va aconseguir aturar als alemanys el 1914 i que també per aquest fet havia de ser un referent incompatible amb el suport del regim feixista espanyol al govern nazi de Hitler. Tampoc s'ha d'oblidar que en aprovar el canvi l'Ajuntament de Barcelona, tropes espanyoles combatien al costat de les tropes de l'eix al front oriental (la División Azul) i que les tropes alemanyes es dirigien a assetjar Stalingrad.

No fou fins al 1943 que Franco, en veure que la pèrdua de la guerra podia emportar-se també el seu regim de terror, va començar a repatriar les tropes de la División Azul. El canvi de signe en la Segona Guerra Mundial a partir del 1943 provocà l'aproximació cap els aliats. El Govern decidí retirar la División Azul el novembre, tot mantenint un legió de voluntaris, la Legión Azul.

Conclusions

L'antic camí de Sant Iscle es va convertir en el lloc on tindrà lloc una batalla incruenta i ideològica que enllaça de ple amb la història contemporània del nostre país, Catalunya. Una batalla entre el republicanisme i la monarquia; entre el catalanisme i el centralisme; entre la democràcia i el totalitarisme.

Primer, la dictadura de Primo de Rivera va donar al nom de Borbó a un tram del carrer Sant Iscle, unint amb aquest fet els conceptes: monarquia–centralisme–totalitarisme.

Després, caiguda la dictadura, però encara no arribada la República, l'Ajuntament canvia el nom pel d'un heroi nordcatalà de la Primera Guerra Mundial. Unint amb aquest fet els conceptes república–catalanisme–democràcia.

Després, un cop acabada la guerra, victoriosa la dictadura del General Franco, es torna a la situació anterior i imposada per la dictadura de Primo de Rivera.

I així ens hem quedat en aquesta història. En certa manera, el totalitarisme ha guanyat aquesta petita batalla ideològica. Aquest article té la modesta intenció de recordar, simplement, que no sempre fou així.

Bibliografia

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (1981) *Nomenclàtor 1980 de les Vies Públiques de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- CLAPÉS i CORBERA, Joan (1984) *Fulles Històriques de St. Andreu del Palomar*. Barcelona: Grup d'Andreuencs.
- ESCULIES, Joan i MARTÍNES FIAL, David (2004) *12.000! Els Catalans a la Primera Guerra Mundial*. Barcelona: Ara llibres.
- FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M. *Calles de Barcelona, como han evolucionado sus nombres*. Barcelona.
- HEREDIA, David (2005). *El Franquisme a Catalunya. Volum I (1939-1977)*. Edicions 62. Barcelona.
- MESTRE i CAMPI, Jesús (1993) Director de l'obra. *Diccionari d'Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- PORTAVELLA, Jesús (1997) *Diccionari nomenclàtor de les vies públiques de Barcelona 1996*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- RISQUES i CORBELLÀ, Manel (2008) *Història de l'Ajuntament de Barcelona. Volum II. De l'ocupació napoleònica a l'actualitat*. Barcelona: Edicions 62.
- SAFONT PLUMED, Joan (2013) "La visita del Mariscal Joffre a Barcelona", a *L'Avenç*, núm. 392.
- STEVENSON, DAVID (2013) *1914 1918 Història de la primera guerra mundial*. Barcelona: Editorial Debate.
- VILAR, Pierre (1989) *Història de Catalunya. Volum VI De la Revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil*. Barcelona: Edicions 62.

Club de Petanca Alcúdia

Josep Berenguer /Roberto Lahuerta

En 1979 un grupo de vecinos inició el acondicionamiento de unos terrenos que había en la calle de Alcúdia, entre las calles de Deià y Felanitx, como improvisada pista de petanca. En tiempos del concejal Pau Cernuda empezaron a utilizarse con más normalidad por un grupo de vecinos.

El 18 de marzo de 1981, el periódico La Vanguardia, publicaba una noticia relativa a la construcción de 20 pistas polideportivas en la ciudad de Barcelona, proyecto a realizar en dos fases, ascendiendo su coste a 34 millones de pesetas. En la segunda fase se anunciaba la construcción de una pista polideportiva en la plaza de Sòller y en el cruce de las calles de Alcúdia, Felanitx y Valldemossa. Se lograron las pistas en tiempo del alcalde Narcís Serra. Se fundó como Club de Petanca Alcudia el 1 de noviembre de 1981. Con posterioridad se fundó Junta Directiva.

El local se legalizó en tiempo del Alcalde Joan Clos, un día en que llegó al barrio en visita electoral, y se le realizó una fotografía junto a las obras que se estaban realizando. En tiempos del concejal Manuel Pérez el Ayuntamiento compró a su antiguo propietario los terrenos.

El Club, que aglutina a más de 300 asociados, se ha convertido en la cuna de la petanca del barrio de Porta. La entidad que ya ha rebasado las 3 décadas de historia, tiene en sus instalaciones 12 pistas perfectamente acondicionadas y es un verdadero punto de encuentro del vecindario en su sede social. Es una de las instalaciones deportivas más antiguas de la zona y de la que sus socios se sienten muy orgullosos.

Sus instalaciones se han convertido en un punto de encuentro entre muchos practicantes del juego de petanca de toda Barcelona, donde organizan las denominadas "melès", especie de campeonatos semanales entre diversos clubes donde lo importante es participar. El interior del local está repleto de trofeos conseguidos en las diferentes competiciones en las que ha participado.

Sus integrantes juegan en todas las ligas catalanas de petanca, tanto en la categoría femenina como la masculina. El equipo femenino tiene 5 niveles y dispone de equipos en la 1ª y en la 3ª categoría. En el equipo masculino existen 6 niveles.

El equipo femenino es uno de los mejores en la categoría femenina de toda Cataluña. Durante dos años consiguió el título barcelonés de petanca.

Local del Club de Petanca Alcúdia